

**Trestní právo hmotné
(TPH)
obecná část
(OČ)**

a. r. 2011/2012

pár aforismů o trestním právu ...

**„NEJVĚTŠÍM LÁKADLEM KE ŠPATNÝM SKUTKŮM JE
NADĚJE NA BEZTRESTNOST“**

(Marcus Tullius Cicero, 106 - 43 p. K.)

**„KDO ZLO NETRESTÁ, DOVOLUJE, ABY BYLO
PÁCHÁNO DÁL“**

(Leonardo da Vinci, 1452 - 1519)

**„CO BY BYLA KRIMINALITA BEZ TRESTNÍHO PRÁVA
(...?)“**

**„JE TREST DŮSLEDKEM ODHALENÍ (pachatele) NEBO
SPÁCHANÉHO ČINU?“**

(Heinz Müller-Dietz, 1931)

- **základní historické školy trestního práva:**

- š. klasická 2. ½ 18. - 19. st., *Beccaria, Feurbach, Bentham*
  - důraz na filozofický *indeterminismus*, svobodu vůle, „mavní odpovědnost“ pachatele ...
  - důraz na trestněprávní dogmatiku (zločin a jemu úměrný soudem uložený trest ...)
  - osoba pachatele je „upozaděna“, malý zájem o „nemocného“ (tj. pachatele), velký zájem o „nemoci“ (§§, trestné činy) ...
- š. pozitivistická 2. ½ 19. - 20. st., *Lombrosso, Ferri, Garofalo*
  - důraz na filozofický *determinismus*, „právní (trestní) odpovědnost“ pachatele ...
  - zájem o osobu pachatele, snaha omezit kriminalitu, nejen ukládat kruté tresty ...
  - důraz na škálu preventivních opatření (zabezpečovací opatření ...)

V podrobnostech srov.:

Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva. Praha: Novatrix, 2009, část I. Trestní právo a trestní zákony, str. 40 a násl.

Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 133 a násl.

Trestní právo hmotné – úvodní výklady:

*teorie a **praxe** trestního práva:*

čeho je moc, toho je příliš ...

**aneb jedno bez druhého se neobejde,
základem efektivní kontroly kriminality je optimální
poměr *teorie* a **praxe****

**VĚDA TRESTNÍHO PRÁVA
HMOTNÉHO
ZKOUMÁ**

**teoretické aspekty
TPH**

**v zájmu efektivní
praktické aplikace TPH**

základní atributy TPH:
pojem, struktura, druhy TPH

teoretická koncepce TPH:
funkce, základní zásady, instituty TPH

vztahy TPH k jiným systémům:
netrestní odvětví práva, mezinárodní právo veřejné,
evropské (trestní) právo, neprávnické disciplíny

- **pojem TPH:**

- systém právních norem regulujících vznik, změnu a zánik ochranných trestněprávních vztahů (OTPV)
- poskytuje veřejnoprávní, fragmentární, subsidiární ochranu individuálním (Ind.) a celospolečenským (Clsp.) zájmům před činy soudně trestnými (ČST) a činy jinak trestnými (ČJT)

- ochranné trestněprávní vztahy (odpovědnostní, mimoodpovědnostní):

- pachatel ČST, tj. pachatel trestně odpovědný + stát
  - » např.: vrah ve smyslu § 140 TrZ + ČR
- pachatel ČJT, tj. pachatel trestně neodpovědný + stát
  - » např.: nepřičetný dospělý „vrah“ (§ 26 TrZ) + ČR

- veřejnoprávní:

- TPH odvětví veřejného práva, vedle práva správního, finančního ...

- fragmentární:

- ochrana poskytovaná jen některým (tj. fragmentům) Ind. a Clsp. zájmů, např. život, zdraví, rodina, dítě, majetek, životní prostředí,...

- subsidiární:

- fragmenty vztahů jsou chráněny TPH podpůrně, tj. až v krajním případě..., tzn. až před ČST ..., ne univerzálně, před „čímkoliv“...
- princip TPH jako *ultima ratio* a z něj plynoucí zásada subsidiarity trestní represe ...

- **struktura TPH:**

- **základy trestní odpovědnosti** (vina, ČST: trestný čin dospělého-TČ, provinění mladistvého-PV)
- **právní následky základů trestní odpovědnosti** (trestní sankce TS: trest - T, ochranné opatření - OO, opatření uložené mladistvému - OOml)
  - „zločin (vina, ZTO) a trest (PNZTO)“ ...
  - „váhy (vina, ZTO) a meč (PNZTO)“ ...
- **obecná část** (OČ) TPH, TrZ (trestní zákoník)
  - „vytknutí před závorku“ společného jmenovatele, společných pojmů použitých, uplatňujících se ve zvláštní části nebo jejím prostřednictvím, např. trestný čin (§ 13 TrZ), úmysl (§ 15 TrZ), (ne)příčetnost (§ 26 TrZ), krajní nouze (§ 28 TrZ), úhrnný a souhrnný trest (§ 43 TrZ) apod. ...
- **zvláštní část** (ZČ) TPH, TrZ (trestní zákoník)
  - „závorka“ obsahující typy trestných činů vtělených do jejich skutkových podstat, např. vražda (§ 140 TrZ) ...
  - důvody členění na O+ZČ: legislativní, výkladové ...

- **druhy TPH:**

- TPH **vnitrostátní** existuje ve **dvou základních** formách:

- 1) TPH **fyzických osob: individuální TPH**

odvozené formy:

- TPH dospělých (věk 18 - ...+)

- » zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TrZ) ve znění pozdějších předpisů

- TPH mladistvých (věk 15 – 18)

- » zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM), ve znění pozdějších předpisů

Důvody tohoto dělení TPH: čl. 32 Listiny:

„Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena“

- 2) TPH **právnických osob: kolektivní TPH**

zák. č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim (TOPOZ)

- **Funkce trestního práva hmotného (FTPH), individuálního a kolektivního:**
  - F. **ochranná:** TPH jako „*ultima ratio*“, subsidiarita tr. represe (§ 12/2 TrZ), TPH chrání své objekty až jako prostředek „poslední instance“, tzn. jen před trestnými činy/proviněními; TPH není univerzální prostředek ochrany; proti méně závažným útokům chrání jiná právní odvětví, tj. ObčP, ObchP, SprPrTrestní, FinPr RoP aj.
  - F. **preventivní:** *individuální* (IP) a *generální* prevence (GP), IP je prostředkem GP, nikoli naopak, to by se jednalo o *exemplární* trest jako *nepřípustný* ve smyslu § 38, 39 TrZ, § 14 TOPOZ;
  - F. **represivní:** *individuální* represe (IR), zabraňuje pachateli v další trestné činnosti, působí také individuálně preventivně, *generální represe* je z podstaty věci v moderním TPH *vyloučena*, s represí je spojena *újma* trestem, požaduje se jen *subsidiární citelnost*, § 38/2 TrZ;
  - F. **regulativní:** jde o zákonné vymezení předpokladů trestní odpovědnosti a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření; *z. není zločinu ani trestu bez zákona* : Díl 1, § 12/1, § 13/1 (definice trestného činu), § 52 (katalog trestů), § 98 (katalog ochranných opatření) TrZ; § 6 (definice provinění mladistvého), § 10 (katalog opatření pro mladistvé) ZSM; § 7, 8, 15 TOPOZ;

Vybrané základní zásady *individuálního a kolektivního trestního práva hmotného*:

- **z. žádný trestný čin bez předchozího zákona, zákaz retroaktivity TrZ:**
  - § 1, § 2/1, 3 a contr. TrZ, § 1/2 TOPOZ: „Čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena **dříve**, než byl spáchán.“
  - *nullum crimen sine lege praevia* (žádný zločin bez **předchozího** zákona); např.: § 190 TrZ („příškolní prostituce“ před 1. 1. 2010 nebyla trestná, tou je až od 1. 1. 2010) nelze aplikovat 1. 3. 2010 na čin spáchaný 1. 11. 2009; TOPOZ nelze aplikovat na činy spáchané před 1. 1. 2012
  - jen v tomto **pořadí** (TrZ + TČ) lze garantovat požadavky právní jistoty a předvídatelnosti práva v působnosti TPH; atributy právního státu
  - podstatou této zásady je **zákaz** retroaktivity TrZ, TOPOZ **k tíži** pachatele
  - „rubem“ je **příkaz** retroaktivity TrZ, TOPOZ **ve prospěch** pachatele (§ 2/1, 3 TrZ); např.: § 194a tr. zák. (140/1961 Sb. nedovolená výroba lihu trestná jen do 31. 12. 2009, nikoli po tomto datu) musel být aplikován 1. 3. 2010 na takový čin spáchaný 1. 11. 2009, s účinkem beztrestnosti
- **z. žádný trestný čin, žádný trest bez zákona (z. zákonnosti):**
  - § 12 odst. 1 TrZ: Jen **trestní zákon** vymezuje trestné činy a stanoví trestní sankce, které lze za jejich spáchání uložit.
  - *nullum crimen, nulla poena sine lege ...*
  - východiskem této zásady je čl. 39 LZPS („Jen **zákon** stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest ... lze za něj uložit.“)
  - jen na tomto **zákonném** základu (§ 110 TrZ: TrZ, ZSM, TOPOZ nebo jiný zákon) lze garantovat požadavky právní jistoty a předvídatelnosti práva v působnosti TPH; atributy právního státu

- **z. ekonomie TPH (vina a trest) – TPH jako *ultima ratio*** (fragmentární a subsidiární povaha TPH):
  - ObčP, SprPTr a TPH - ochrana majetku
    - § 451 ObčZ (bezdův. obohacení) + § 50/1, b) PřestZ (přestupek zatajení věci nepatrné hodnoty) + § 219/1 TrZ (trestný čin zatajení věci nikoli nepatrné hodnoty) ...
    - majetek jako fragment je chráněn TPH až subsidiárně, nestačí-li *mimotrestní* odvětví práva ...
    - § 12 odst. 2 TrZ: **z. subsidiarity trestní represe** je vyjádřením z. ekonomie TPH, resp. principu TPH jako *ultima ratio* ...
    - uplatňuje se při *tvorbě, interpretaci a aplikaci* norem TPH ...
- **z. žádný trestný čin bez zákonného trestu (vina a trest) a promlčení trestní odpovědnosti nebo výkonu trestu:**
  - **neodvratnost** - trestu, trestní odpovědnosti zahrnující i jinou kvalifikovanou trestněprávní reakci státu na spáchaný trestný čin (§ 46 TrZ)
  - **běžná** kriminalita – neodvratnost nutně limitovaná promlčením trestní odpovědnosti a výkonu trestu, má-li mít za důsledek trestní spravedlnost (§ 34, § 94 TrZ), **promlčitelnost** ...
  - **výjimečná** kriminalita – neodvratnost nutně nelimitovaná promlčením trestní odpovědnosti a výkonu trestu, má-li mít za důsledek trestní spravedlnost (§ 35, § 95, některé TČ v Hl. IX., XIII. ZČ TrZ), **nepromlčitelnost** ...

- **z. zákonnosti a zákazu analogie trestního zákona k tíži pachatele** (vina) a výklad per **argumentum a simili** (podle podobnosti)
  - **z. žádný zločin bez zákona + z. zákazu analogie legis k tíži** = „LÍC“ + „RUB“ téhož ...
    - § 12/1 TrZ viz výše
    - § 13/1 TrZ: „Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.“
  - **analogie k tíži... je nedovolená x argumentum a simili je dovolené /přikázané**
    - např.: § 212 tr. zák. analogicky *použitý* na opuštění nemohoucího seniora bylo **a. nedovolenou**, cit. ust. jej nechránilo, pouze dítě předškolního věku ...
      - srov. § 195 TrZ: opuštění dítěte *nebo svěřené osoby*, cit. ust. chrání přímo i seniora ...
    - např.: § 272, § 311 odst. 1 písm. g), TrZ per arg. a simili **vyložené a aplikované** na způsobení škodlivého účinku chemikálií („podobně nebezpečná látka..., než jen výslovně uvedená v textu zákona) je **dovoleno /přikázáno** ...

- **z. individuální trestní odpovědnosti fyzických osob** (vina) (TOFO) a **kolektivní trestní odpovědnost právnických osob** (TOPO) a **jednání za jiného** (JZJ) podle TrZ:
  - **TOFO** = tradiční v kontinentálním TPH (řím.: **SOCIETAS DELINQUERE NON POTEST** /společenství nemůže jednat deliktně/),
  - **TOPO** průlom do tradice ... (F, Niz., Polsko, Slovinsko, Rakousko aj.)
  - ČR = zamítnutý návrh zákona o TOPO a řízení proti nim (2004), aktuální řešení = zák. č. 418/2011) Sb. (TOPOZ), úč.: 1. 1. 2012
  - **JZJ** (§ 114 odst. 2 TrZ) **neznamená TOPO**, jde stále o TOFO, která se doplňuje s TOPO, v žádném případě se **nevylučují** ...
  - JZJ umožňuje „dosáhnout“ i na fyzické pachatele TČů, kde jako jejich konkrétní či speciální subjekty mohou reálně figurovat i osoby právnické, které jsou také trestně odpovědné (§ 7, 8 TOPOZ):
    - § 114/2 TrZ: „Jestliže zákon stanoví, že pachatel musí být nositelem zvláštní vlastnosti, způsobilosti nebo postavení, **postačí**, že zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány u právnické osoby, jejímž jménem pachatel jedná. „
    - např.: v § 241/1 uvedený subjekt TČ – „zaměstnavatel“ – může být osobou fyzickou (OSVČ) nebo právnickou (s. r. o.); jedná-li za s. r. o. osoba fyzická, nevyloučí svoji trestní odpovědnost poukazem na to, že de iure není „zaměstnavatelem“, neboť k její odpovědnosti **postačí**, že jedná za osobu právnickou, která parametry zaměstnavatele má;
    - podle § 241 TrZ bude trestně odpovídat jak osoba fyzická, tak i právnická; § 7, 8, 9/3 věta první TOPOZ

trestní právo hmotné a trestní právo procesní (TPP):

- TPH: určuje *koho* (pachatel), *za co* (ČST) a *jak* (T, OO, Oml) trestně postihnout ...
- TPP: určuje v rámci jaké *procedury* (tj. v trestním řízení, TŘ) a *kým* (tj. orgány činnými v TŘ, OčTŘ) se tak má stát ...
- TPH bez TPP by bylo obsahem bez formy, tedy *nepoužitelným* ...
- TPP bez TPH by bylo formou bez obsahu, tedy rovněž *nepoužitelnou* ...
- existence obou odvětví TP je *vzájemně* podmíněna („spojité nádoby“), za současné jejich relativní *samostatnosti* ...
  - např.: zjištění, že tu od počátku vůbec nebyl ČST, že nevznikl OTPV, není možné bez TPP a TŘ, TPP a TŘ tu zafungovaly, i když bez „účinkování“ TPH ...

místo trestního práva hmotného v právním řádu ČR:

– lze vyjádřit příměrem „**cyklo-pelotonu**“:

- **žlutý trikot** – ÚstPrávo, ... , **závěr pelotonu** – TPH+TPP, které nesbírá padlé, ale postihuje ty a za to, na co nestačí ostatní v pelotonu, tj. ObčP, ObchP, RP, SprP, FinP ... aj.

– např.: krádež hodinek za 4 000,- (přestupek), za 15 000,- (TČ) ...a příklady výše ...

– TPH+TPP se tak opírá o princip **ultima ratio, ultimum remedium**, tj. o pojetí TP(H+P) jako krajního, posledního prostředku právní ochrany v rámci systému práva

- projevem principu ultima ratio je v TrZ:

– **zásada subsidiarity trestní represe - § 12 odst. 2 TrZ:**

„Trestní odpovědnost pachatele (VINA) a trestněprávní důsledky s ní spojené (TREST) lze uplatňovat jen v případech (**NATOLIK**) **společensky škodlivých**, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“

trestní právo hmotné a související neprávní obory

- ***TPH + kriminologie*** – nauka o kriminalitě ..., tj. o tom, kdo a proč ji páchá, jaká je její povaha a četnost, jak ji kontrolovat ...
  - bez kriminologie by bylo TPH „bezzubé“, neboť by nevědělo proti čemu vlastně působit ...
- ***TPH + penologie (penitenciariстика)*** nauka o trestech vůbec (o odnětí svobody zvláště), tj. o jejich výkonu a účincích ...
  - bez penologie by bylo TPH rovněž „bezzubé“, neboť by nevědělo jakými sankcemi na pachatele kriminality působit ...
- ***TPH + kriminalistika*** - nauka o stopách a jiných důkazech a o metodách úspěšného odhalování zločinu ...
  - bez kriminalistiky by bylo TPH rovněž „bezzubé“ v tom smyslu, že by bez ní navíc i TPP poněkud „bezbranné“ nevědělo jak na kriminalitu efektivně „vyzrát“ ...

Prameny trestního práva hmotného

- **materiální** prameny TPH =
  - důvody TP úpravy, tj. především **materiální stránka** (společenská škodlivost činu), resp. **materiální protiprávnost činů** kriminalizovaných jako **soudně trestných**:
  - trestné činy (*přečiny* + *zločiny*) dospělých pachatelů
  - provinění mladistvých pachatelů
- **formální** prameny TPH =
  - zdroje, v nichž normy TPH nacházíme, tj. obecně závazné normativní právní akty, plenární (*nikoli senátní*) nálezy ÚS, amnestijní rozhodnutí prezidenta (*nikoli individuální milosti*) ...
- TPH je právo **výlučně zákonné** (čl. 39 LZPS, § 1, § 12/1, § 13/1, § 37/1 TrZ, § 7, 8, 15 TOPOZ), tj. jeho pramenem může být **jen běžný zákon, ústavní zákon, ústava**;
  - § 110 TrZ: „Trestním zákonem se rozumí tento zákon (tj. **trestní zákoník**) a podle povahy věci i **zákon o soudnictví ve věcech mládeže** a **zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim**.“
  - pramenem TPH mohou být i jiné zákony než jen trestní zákon ... **X**
- **podzákoné** „prameny“ TPH, reálně existující, jsou proto **v rozporu již s čl. 39 LZPS („Jen zákon stanoví ...“)**
  - nařízení vlády, popř. vyhlášky ministerstev jako prameny TPH jsou proto **neústavní**;
    - např. § 289 odst. 2 TrZ počítá s nař. vl. č. 467/2009 Sb.
  - v souladu s LZPS je: § 289 odst. 1 TrZ (srov. zák. č. 167/1998 Sb.) **X**

- **časová působnost trestního zákona (ČP), z. zákazu retroaktivity k tíži pachatele (ZRetro) a výjimky z ní:**
  - **ČP = trestnost činu se posuzuje podle zákona účinného v době jeho spáchání (§ 1, § 2 odst. 1, 4 TrZ)**
    - dobou „spáchání“ se rozumí doba jednání (konání, opomenutí)
    - Není rozhodující, kdy následek nastane nebo kdy měl nastat.
    - ČP + ZRetro = „dvě strany téže mince ...“
    - § 1, § 2 odst. 1 TrZ za středníkem vyjadřuje příkaz retroaktivity ve prospěch pachatele
    - vyloženo per arg. a contrario – zákaz retroaktivity k tíži, v neprospěch:
      - příkaz ... r. ve prospěch – respektován v případě § 194a tr. zák. (nedovolená výroba lihu), spáchané 1. 11. 2009, posuzované 1. 3. 2010, kdy TrZ tento TC vypustil, a proto uznána nevina - **bezrestnost**
      - zákaz ... r. v neprospěch – porušen v případě „příškolní prostituce“, kterou tr. zák. neznal, spáchané 1. 11. 2009, posuzované 1. 3. 2010, kdy § 190 TrZ toto jednání kriminalizuje, a uznána vina - **trestnost**
  - **výjimky ze ZRetro: tj. dovolená retroaktivita k tíži, *nikoli* přikázaná retroaktivita ve prospěch:**
    - z. č. 119/90, § 29 = **nepravá** retroaktivita, tedy dovolená z povahy věci, proto rovněž nejde o výjimku
    - z. č. 198/93, § 5 = **pravá, revizní** retroaktivita, doposud v judikatuře (vzdor nálezu ÚS č. 14/94 Sb.) její přípustnost **sporná**, srov. NS sp. zn. 5 Tdo 915/2006

mezinárodní smlouvy (MS) (čl. 10 Ú) a plenární, senátní nálezy ÚS jako prameny TPH

- MS tzv. „desítkové“: generální inkorporace MS do právního řádu ČR **neznamená**, že jsou pramenem TPH, neboť stále **zůstávají jen pramenem MPV** smluvního se všemi důsledky pro jejich výklad ... (Vídeňská úmluva o smluvním právu)
- čl. 10 Ú =
  - *stanoví* jen **aplikační** přednost MS před běžnými zákony, stanoví-li MS něco jiného; např. čl. 7/2 EÚLPZS, výj. ze zákazu retroaktivity k tíži x § 2/1 TrZ;
  - *nestanoví* přednost **vztahovou** (MS nestojí nad běžnými zákony); srov. však plenární nálezy ÚS č. 403/2002 Sb.
- z uvedeného plyne i vztah TPH a MPV =
  - **monismus s primátem MPV**
- pramenem TPH je **pouze nálezy pléna ÚS**, jako výraz **abstraktní** kontroly ústavnosti (**kasační i zamítací**)
- **nálezy senátu**, jako výraz **konkrétní** kontroly ústavnosti, pramenem TPH **není**

primární a sekundární prameny evropského (trestního) práva a prameny vnitrostátního TPH

... doba „předlisabonská“ ... do prosince 2009:

primární p.:

- I. pilíř SES, *komunitární*, zásadně „netrestní“, viz však vývoj zejména v oblasti TP ochrany životního prostředí (ESD, C-176/03, 13. 9. 2005, C-440/05, 23. 10. 2007), dtto: II. pilíř ...
- III. pilíř SEU, *unijní*, mezivládní spolupráce ve věcech trestních ...

... doba polisabonská ... od prosince 2009:

- trojpilířovou strukturu EU zrušila Lisabonská smlouva (LS) SEU a SfEU

- sekundární p.: směrnice vyžadující transpozici a implementaci cestou vnitrostátního zákona, není pramenem TPH ČR ...; stejně tak ani nařízení ...

- z uvedeného plyne i vztah TPH a E(T)P =

v podrobnostech srov.: *Kratochvíl, V. České trestní právo hmotné a procesní v evropském právním prostředí*. MU: Brno, 2009, str. 71 a násl.